

TERRA LIBERA

ČASOPIS HLÁSÍCÍ
SE K TRADICI
LAISSEZ FAIRE

leden 2009 / ročník 10

Co se děje spenězi vynaloženými na rozvojovou pomoc?

Jiří Schwarz jr.

Na jaře letošního roku publikoval William Easterly spolu s Tobiasem Pfutzem další z řady článků zabývajících se rozvojovou pomocí. Pro uvedení do děje – Easterly již poměrně dlouhou dobu prostřednictvím knih a článků argumentuje s velkým zastáncem rozvojové pomoci Jeffrey Sachsem. Sachs tvrdí, že se bez řízené a pečlivě plánované pomoci nebude Afrika nikdy schopna vytrhnout z pout chudoby. Produktem chudoby jsou totiž nevhodné instituce a politiky, které prakticky znemožňují rozvoj bohatství. Do jisté míry tato myšlenka smysl dává, ovšem Easterly upozorňuje na problémy spojené se snahami centrálně plánovat ekonomický rozvoj a připomíná, že řada zemí byla schopna uniknout z pasti chudoby i bez velkého objemu zahraniční pomoci, již Sachs pokládá za nezbytnou.

Diskusi o nutnosti a úspěšnosti rozvojové pomoci však nechme nyní stranou. Easterly se totiž rozhodl o krok ustoupit a položil si následující otázku: Předpokládejme, že je rozvojová pomoc nutným a účinným řešením problému chudoby. Jak fungují v současnosti existující organizace, které pomoc poskytují? Odpovídá volba jejich prostředků a cílů všeobecnému ekonomickému konsensu o tom, jak by měla efektivní rozvojová pomoc ideálně vypadat?

Jak by to mělo vypadat

První a současně zřejmě nejdůležitější vlastností ideální organizace poskytující pomoc je co největší transparentnost ohledně nakládání s finančními prostředky. Následně je možné sledovat další ukazatele, které jsou všeobecně považovány v této oblasti za důležité. Příliš dárčů zaměřujících se na jednu zemi či jeden sektor je vnímáno jako zbytečně neefektivní. Stejně tak, má-li jeden dárců zároveň mnoho různých projektů. Obojí opakovaně kritizuje jak Mezinárodní měnový fond, tak Světová banka. Organizace poskytující pomoc by se také měly vyhnout směřování finančních prostředků do zemí ovládaných zkorumpovanými autokratickými vládci či zemí, které rozvojovou pomoc vzhledem ke svému bohatství již příliš nepotřebují. Nikoho jistě nepřekvapí další požadavek – nízké náklady spojené s poskytováním pomoci. A nakonec by neměla být rozvojová pomoc vázána na požadavek utratit ji za zboží či služby v zemi, která ji poskytuje.

Neprůhledná pomoc

Easterly se nejprve zaměřil na zmiňovanou transparentnost. Data čerpal ze dvou různých zdrojů: jednak se díval na statistiky shromažďované a poskytované Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) a potom se snažil sám získat údaje od organizací poskytujících pomoc. Na internetových stránkách jednotlivých organizací se pokusil najít devět čísel, mezi nimiž byly počty různých typů zaměstnanců, náklady na mzdy, administrativní náklady a celkové množství poskytnuté pomoci. Když se mu podařilo hledané údaje nalézt na stránkách, udělil za ně jeden bod. Pokud je organizace dodala na vyžádání mailem, dostala půl bodu. Nakonec byly body průměrovány.

(pokračování na straně 2)

Proč nejsem komunistou?

Karel Čapek

Tato otázka se z čistě jasna vynořila mezi několika lidmi, kteří byli nakloněni čemukoli spíše než tomu, aby se bavili politikou. Je jisto, že by nikdo z přítomných nepoložil otázku „Proč nejsem agráříkem“ nebo „Proč nejsem národním demokratem“. Nebýti agráříkem neznamená ještě žádný určitý názor nebo životní víru; avšak nebýti komunistou znamená být nekommunistou; nebýti komunistou není pouhý zápor, nýbrž jisté krédo.

Pro mne osobně je ta otázka úlevou; neboť tuze bylo třeba nikoli polemizovat s komunismem, nýbrž hájit se sám před sebou z toho, že nejsem komunistou a proč jím nemohu být. Bylo by mi lehčeji, kdybych jím byl. Žil bych v domnění, že přispívám co nejřízněji k nápravě světa; domníval bych se, že stojím na straně chudých proti bohatým, na straně hladových proti žokům peněz; věděl bych, jak o čem smýšlet, co nenávidět, čeho nedbat. Místo toho jsem jako nahý v trní: s holýma rukama, nekryt žádnou doktrínou, cítím svou bezmoc pomoci světu a nevěda často jak chránit své svědomí. Je-li mé srdce na straně chudých, proč u všech všudy nejsem komunistou?

Protože mé srdce je na straně chudých.

Viděl jsem bídu tak palčivou a nevýslovnou, že mi zhořklo vše, čím jsem. Kdekoli jsem byl, běžel jsem od paláců a muzeí podívat se na život chudých v ponižující roli bezradného diváka. Nestačí dívat se a nestačí soucítit; měl bych žít jejich životem, ale bojím se smrti. Tato všívá nelidská bída není nesena na štítě žádné strany; do těch strašných pelechů, kde není ani hřebík na oběšení, ani špinavý hadr na podestlání, křičí komunismus z opatrné dálky: tím je vinen společenský řád; za dva roky, za dvacet let zavlaje prapor revoluce, a pak –

Jakže, za dva roky, za dvacet let? Což můžete tak lhostejně připustit, že se má takhle žít ještě dva měsíce zimy, ještě dva týdny, ještě dva dny? Buržoazie, která zde nedovede nebo nechce pomoci, je mi cizí; ale stejně cizí je mi komunismus, který místo pomoci přináší prapor revoluce. Poslední slovo komunismu je vládnout a nikoli zachraňovat; jeho velikým heslem je moc a nikoli pomoc. Chudoba, hlad, nezaměstnanost nejsou mu nesnesitelnou bolestí a hanbou, nýbrž rezervou temných sil, kvasící hromadou zuřivosti a odporu. „Tím je vinen společenský řád.“ Ne, tím jsme vinni všichni, ať stojíme nad lidskou bídou s rukama v kapsách, nebo s praporem revoluce v rukou.

Chudí lidé nejsou třída, nýbrž právě vytřídění, vyřazení a neorganizovaní; ti nebudou nikdy na stupních trůnu, ať na něm sedí kdokoli. Hladoví nechtějí vládnout, nýbrž jíst; vzhledem k bídě je lhostejno, kdo vládne; záleží jen na tom, jak my lidé cítíme. Bída není instituce nebo třída, nýbrž neštěstí; ohlížeje se po výzvě k bezprostřední lidské pomoci, nalézám studenou doktrínu třídní vlády. Nemohu být komunistou, protože jeho morálka není morálka pomoci. Protože káže odstranění společenského řádu a nikoli odstranění společenského zlořádu, jímž je bída. Protože, chce-li vůbec pomoci chudým, činí to podminěně: nejprve musíme vládnout, a pak (snad) na vás dojde. Pohříchu ani tato podminěčná páska není textově zaručena.

Chudí lidé nejsou masa. Tisíc dělníků může pomoci jednomu dělníkovi v jeho existenčním boji; ale tisíc chudáků nemůže pomoci jednomu chudákovi ani ke kusu chleba. Chudý, hladový, bezradný člověk je naprosto osamělý. Jeho život je historie pro sebe, neslučitelná

(pokračování na straně 3)

Výsledky byly tristní. Řekněme, že by veškeré údaje měly být dostupné přinejmenším na vyžádání, celkové skóre by tedy mělo být přinejmenším 0,5. Tuto hranici však přesáhlo pouze deset z jedenatřiceti tzv. bilaterálních organizací. To jsou organizace provozované vládami jednotlivých zemí, které přímo poskytují pomoc. Existují ještě tzv. multilaterální organizace, což jsou např. Mezinárodní měnový fond nebo UNICEF, kam přispívají různé státy. V jejich případě minimální hranici půl bodu nedokázalo přesáhnout „jen“ šest ze sedmnácti. Zajímavé je, že organizace provozované pod hlavičkou Spojených národů v testu transparentnosti dopadly nejhůře.

Konečné skóre je však nutné brát s jistou dávkou obezřetnosti, neboť získaná data ještě nijak neimplikují jejich správnost. To platí zejména pro zmiňované statistiky z databázi OECD. Easterly kupříkladu zjistil, že ačkoliv jsou v databázích OECD uvedeny pouze dvě organizace poskytující technickou pomoc, ve skutečnosti lze v jiných materiálech nalézt obrovské sumy vynaložené tímto způsobem i u řady dalších. Ani to celkové transparentnosti jistě nepřidává.

Fragmentace pomoci

Převažujícím názorem je, že by rozvojová pomoc neměla být zbytečně fragmentována. Pro zvýšení efektivity by se měly organizace, jež ji poskytují, specializovat buď na jisté země, nebo sektory. Easterly použil Herfindahlův index, který je jinak běžně využíván pro výpočet tržní koncentrace. Zjistil, že fragmentace pomoci je obrovská. Je pouze 9,6% pravděpodobnost, že dva náhodně vybrané dolary z celkové pomoci budou pocházet od jedné organizace; 4,6% pravděpodobnost, že dva náhodně vybrané dolary pocházející od jedné organizace poskytující pomoc skončí v jedné zemi; a nakonec 8,6% pravděpodobnost, že dva náhodně vybrané dolary pocházející od jedné organizace doputují do jednoho sektoru. Jinými slovy, rozvojová pomoc je roztržštěna mezi mnoho různých dárců a pomoc každého z nich je roztržštěna mezi velké množství zemí a sektorů.

Pro ilustraci uveďme příklad Lucemburska, jež v roce 2004 vydalo na rozvojovou pomoc 141 milionů dolarů. Tyto peníze však byly rozděleny mezi třicet (z třiceti sedmi sledovaných) sektorů, přičemž patnáct z nich získalo z celkové sumy méně než jedno procento. Tato nevelká pomoc byla navíc rozdělena mezi osmdesát sedm různých zemí, šedesáti sedmi šlo opět méně než jedno procento. Nakonec jsme pak svědky případů, kdy například Irsko v roce 2004 utratilo 5 000 dolarů za celosvětovou podporu nevládních organizací či Nizozemí 20 000 dolarů za celosvětovou podporu turismu do rozvojových zemí. Rakousko pak poslalo 10 000 dolarů do každé z následujících zemí: Kambodža, Dominikánská republika, Rovnická Guinea a Gabon.

Podobně nízké částky lze vysledovat i u dalších dárců. Není jisté nutné zdůrazňovat, že takový způsob rozdělování pomoci bude velmi náročný na administraci nejen pro dárcovské organizace, ale i pro příjemce, kteří jsou často nuceni komunikovat s mnoha desítkami dárců zároveň.

Adresáti rozvojové pomoci

Dále se podívejme na to, zda je rozvojová pomoc posílána do míst, kde může být efektivně využita. Americká nevládní organizace Freedom House rozděluje země na „nesvobodné“, „částečně svobodné“ a „svobodné“. Do nesvobodných zemí směřuje přibližně třetina pomoci, celých 80 % rozvojové pomoci má svůj cíl v zemích označených jako nesvobodné nebo částečně svobodné.

Je ovšem pravdou, že nízkopříjmové země jsou častěji spojeny s korupcí a deficitem demokracie. A právě těmito zemím, jak tvrdí Jeffrey Sachs, by mělo směřovat nejvíce pomoci, protože kvalita institucí může být ovlivněna právě jejich chudobou. Není proto možné ospravedlnit velký podíl pomoci směřující do málo svobodných částí světa tím, že velká část pomoci jde těm nejméně rozvinutým zemím? Easterly v hledání odpovědi na tuto otázku statisticky zkoumal korelace mezi mírou korupce, mírou demokracie a úrovní příjmů. Následně také zkonstruoval index, který dával body jak za pomoc jdoucí zemím s nízkou mírou korupce a vysokou mírou svobody, ale také za podíl pomoci směřující do nízkopříjmových zemí. Analýzou výsledků však došel k zamítavé odpovědi na výše uvedenou otázku. Ani pomoc těm nejchudším často neospravedlňuje vysoký podíl pomoci určené nesvobodným zemím.

Neefektivní kanály a cena pomoci

Některé způsoby pomoci jsou obecně považovány za méně efektivní než jiné. Mezi ně patří zejména zmiňovaná vázaná pomoc a dále potravinová a technická pomoc. Zejména potravinová pomoc těm nejchudším často více škodí, než pomáhá, neboť ničí místní zemědělství. I přesto je v případě bilaterálních organizací v průměru 21 % pomoci vázano na požadavek utratit ji za zboží v dárcovské zemi, 4 % pomoci je poskytnuto ve formě potravin a 24 % ve formě technické pomoci.

Posledním ukazatelem, na nějž se Easterly zaměřil, jsou administrativní náklady spojené s poskytováním rozvojové pomoci. Ačkoliv jsou zejména údaje týkající se počtů zaměstnanců a nákladů s nimi spojených velmi špatně dostupné, podařilo se mu vyčíslit dva ukazatele: podíl nákladů na hodnotě poskytnuté rozvojové pomoci a hodnotu poskytnuté rozvojové pomoci na jednoho zaměstnance. V průměru podíl administrativních nákladů dosahuje devíti procent, přičemž na zaměstnance vychází necelý milion dolarů poskytnuté pomoci. Oba údaje však vykazují obrovský rozptyl: nejhorší poměr administrativních nákladů

k poskytnuté pomoci má Rozvojový program OSN (129 %), MMF a Globální fond životního prostředí (oba 75 %), nejlepší Itálie, Norsko (1 %), Japonsko a Austrálie (2 %), z multilaterálních např. Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (7 %). Hodnota pomoci na zaměstnance se pohybuje od 10,81 mil. dolarů (Norsko) po 30 tisíc dolarů v případě Světového potravinového programu OSN.

Celkové výsledky a závěr

Pohled na celkové výsledky je poměrně smutný. Nejlepší ze všech organizací poskytujících rozvojovou pomoc je Mezinárodní asociace pro rozvoj, jejíž podobnost s výše definovanou ideální organizací je celkově v průměru 77%. Následuje Velká Británie (72%), Africká (71%) a Asijská banka pro rozvoj (70%). Potom přichází poměrně prudký pokles a dvacet pět z třiceti devíti organizací vykazuje nižší než 50% podobnost s ideální organizací. Na konci žebříčku pak lze nalézt Světový potravinový program OSN, Globální fond životního prostředí OSN a Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (vše 18 %).

Poselství článku Easterlyho a Pftzeho tak lze shrnout, po vzoru samotných autorů, do dvou bodů: 1) dostupnost dat je příšerná a 2) to, co data ukazují, je příšerné. Pomoc je příliš fragmentovaná na to, aby byla efektivní. Velká část pomoci stále směřuje do rukou zkorumpovaných autokratů a do zemí se zbytečně vysokou úrovní příjmů. Stejně tak je stále hodně rozvojové pomoci vázano na nutnost nakupovat v dárcovské zemi, či probíhá ve formě potravinové a technické pomoci. A to přes desetiletí námitek vůči těmto kanálům. Některé z organizací poskytujících rozvojovou pomoc mají navíc velmi vysoké administrativní náklady.

Nezapomínejme také, že celý tento výzkum stojí na předpokladu, že rozvojová pomoc jako taková opravdu dokáže pozvednout cílové země z chudoby, což je ve světle stále probíhajících diskusí na toto téma velmi odvážný předpoklad.

Jiří Schwarz jr. je vedoucím Centra pro studium ekonomické svobody Liberálního institutu (schwarzjr@libinst.cz)

TERRA LIBERA

je vydávána společností TERRA LIBERA.

Kontaktní adresa:

TL, c/o Liberální institut,
Spálená 51, 110 00 Praha 1
E-mail: TL@libinst.cz

Její vydávání není povoleno ani schváleno žádnou státní institucí.

Proč nejsem komunistou?

(pokračování ze strany 1)

s jinými; je to individuální případ, neboť je to neštěstí, i když se podobá jiným případům jako ošlapek ošlapku. Převraťte společnost čímkoli navrch; chudí padnou zase ke dnu a nanejvýše k nim přibudou jiní.

Nejsem ani za mák aristokrat, ale nevěřím v hodnotu mas. Ostatně nikdo snad vážně netvrdí, že masy budou vládnout; jsou jenom hmotným nástrojem k dosažení jistých cílů; jsou prostě politickým materiálem v daleko tvrdším a bezohlednějším smyslu než straníci jiných barev. Je třeba stlačit člověka do jakési fazóny, aby se stal hromadným materiálem; je třeba dát mu uniformu z určitého sukna nebo z určitých idejí; pohříchu uniforma z idejí se obyčejně nemůže po půldruhém roce svléknout. Začal bych si komunismu hluboce vážít, kdyby přišel k dělníkovi a řekl mu počestně: „Žádám od tebe něco, ale nic ti neslibuji; žádám, abys byl u mne kusem, jednotkou, materiálem, tak, jako jsi kusem a materiálem v továrně; budeš poslouchat a mlčet, jako posloucháš a mlčíš v továrně. Zato jednou, až se vše změní, zůstaneš, čím jsi; povede se ti hůře nebo lépe, což nemohu zaručit; rád světa nebude k tobě štedřejší ani líbezňejší, ale bude spravedlivější.“ – Myslím, že by se většina dělníků velmi rozmyslela před touto nabídkou; a přece by byla svrchovaně poctivá, a kdož ví, zda by nebyla z vysoce mravních důvodů přijatelnější než všechny dosavadní oferty.

Žít chudého člověka sliby je okrádání chudého. Snad se mu žije lehčeji, malují-li se mu tučné husy na vrbě; ale prakticky je i dnes tak jako před sto lety lepší vrabec v hrsti nežli holub na střeše vládní budovy, a lepší je oheň ve sporáku než červený kohout na krovech paláců, kterých ostatně je u nás značně méně, než jak by věřil člověk, jemuž místo jeho očí vnucují třídní vědomí; neboť až na málo výjimek jsme co do životní míry celkem nezámožný lid, což se zpravidla zapomíná konstatovat. Obyčejně se říká, že chudý nemá co riskovat; naopak, děj se co děj, chudý riskuje nejvíc, neboť ztratí-li něco, ztratí poslední kůrku chleba; s kůrkou chudého se neexperimentuje. Žádná revoluce se neodehrává na zádech malého počtu lidí, nýbrž na zádech největšího počtu; ať je válka, nebo valutní krize, nebo cokoli, je to chudák, který si to odnáší nejdřív a nejtíže; není prostě mezi a dna bídy. To nejzpuštěnější na světě není krov bohatých, nýbrž krov chudých; zatřeste světem a pak se jděte podívat, koho to zasypalo.

Co tedy činit? Pokud mne se týče, neutěšuji se příliš slovem „vývoj“; myslím, že bída je jediná věc na světě, která se nevyvíjí, ale jen chaoticky roste. Avšak není možno odkládat otázku chudých do nějakého příštího řádu; má-li se jim vůbec kdy pomoci, musí se začít už dnes. Je ovšem otázka, má-li k tomu dnešní svět dosti mravních prostředků; komunismus praví, že nikoliv; nuže, je to právě tento zá-

por, v čem se rozcházíme. Nechci sice tvrdit, že jest dost dokonale spravedlivých v této sociální sodomě; ale v každém z nás sodomských je kousek spravedlivého, a já věřím, že bychom se mohli po delší námaze a mnohém mávání rukama dohovorit na zcela slušné spravedlnosti. Komunismus však praví, že se dohovorit nemůžeme; patrně vůbec pochybuje o lidské hodnotě většiny lidí, avšak o této věci bude mi mluvit dále. Dnešní společnost se nesespala, když provedla jakous takous ochranu nezaměstnaných, zestárlých a nemocných; neříkám, že to stačí, avšak důležité je pro chudé i pro mne, že aspoň tolik bylo možno provésti dnes, hned na místě, bez rozčileného čekání na slavnou chvíli, kdy zavlaže prapor revoluce.

Věřiti, že problém chudých je úkolem dnešního a ne teprve příštího řádu, to znamená ovšem nebyti komunistou. Věřiti, že důležitější je kus chleba a teplo v kamnech dnes nežli revoluce za dvacet let, to znamená velmi nekomunistický temperament.

Nejdivnější a nejnelidštější na komunismu je jeho zvláštní pochmurnost. Čím hůře, tím lépe; porazí-li cyklista hluchou babičku, je to důkaz zpuchřelosti dnešního řádu; strčí-li dělník prst do koleček stroje, nerozmačkají mu jeho ubohý prst kolečka, nýbrž měšťáci, a k tomu ještě s krvežíznivou rozkoší. Srdece všech lidí, kteří z těch či oněch osobních příčin nejsou komunisty, jsou zhovadilá a hnusná jako vřed; není dobrého chlupu na celém dnešním řádu; co je, je špatné.

V jedné baladě praví Jiří Wolker: „Nejhlouběji v tvém srdci, Chudý, vidím nenávisť.“ Je to strašlivé slovo, ale zvláštní je, že je docela nesprávné. Na dně srdcí chudých lidí je spíše podivuhodná a překrásná veselost. Dělník u stroje si daleko chutěji zaspřýmuje nežli fabrikant nebo ředitel továrny; zedníci na stavbě užijí víc legrace než stavitel nebo domácí pán, a zpívá-li někdo v domácnosti, je to rozhodně spíše služka drhnoucí podlahu nežli její paní. Takzvaný proletář je od přírody nakloněn téměř radostnému a dětskému pojmání života; komunistický pesimism a zasmušilá nenávisť jsou do něho uměle pumpovány, a k tomu ještě nečistými troubami. Tento import zofalé pochmurnosti se nazývá „výchova mas k revolučnosti“ nebo „posilování třídního vědomí“. Chudému, který má tak málo, berou ještě primitivní radost ze života; to je první splátka na budoucí lepší svět.

Nehostinné a nelidské je klima komunismu; není střední teploty mezi mrazivou buržoazií a revolučním ohněm; není nic, čemu by se proletář směl s požitkem a nerušeně oddat. Není na světě oběd nebo večeře; buď je to plesnivá kůrka chudého nebo žranice pánů. Není už láska, nýbrž buď perverze bohatých, nebo proletářské plození dětí. Buržoa vdechuje svou vlastní hnělou a dělník souchotiny; tím jaksí vymizel vzduch. Nevím, zda se žur-

nalisté a spisovatelé vmluvili v tento nesmyslný obraz světa nebo zda vědomě lhrou; vím jenom, že naivní a nezkušený člověk, jímž je většinou proletář, žije ve strašlivě zkrusleném světě, který mu skutečně nestojí za nic jiného, než aby byl z kořene vyvrácen. Avšak ježto takový svět je jenom fikce, bylo by velmi načase z kořene vyvrátit tuto ponuru fikci třeba nějakým revolučním činem; v tom případě jsem nadšen při věci. Není pochyby, že v našem slzavém údolí je příliš mnoho nevýslovného neštěstí, přemíra strádání, poměrně málo blahobytu a nejméně radosti; pokud mne se týče, nemyslím, že bych měl ve zvyku líčit svět nějak zvlášť růžově, ale kdykoli zakopnu o nelidskou zápornost a tragičnost komunismu, chtěl bych křičet v rozhořčeném protestu, že to není pravda a že to přece vše takhle nevypadá. Poznal jsem velmi málo lidí, kteří by si nevysloužili cibulačkou drobet spásy; velmi málo těch, na které by jen trochu strážlivý a rozšafný Hospodin mohl dštit oheň a síru. Je daleko více omezenosti než skutečné špatnosti ve světě; ale je tu přece jen víc sympatie a důvěry, přívětivosti a dobré vůle, než aby bylo možno lámat hůl nad světem lidí. Nevěřím v dokonalost dnešního ani příštího člověka; svět se nestane rájem po dobrém ani revolucí, ba ani vyhubením lidského plemene. Ale kdybychom mohli nějakým způsobem sebrat všechno to dobré, co vězí koneckonců v každém z nás hříšných lidských tvorů, věřím, že by se dal na tom konstituovat svět přece jen daleko vlídnější, než je ten dosavadní. Snad řeknete, že je slaboduchá filantropie; ano, patřím k idiotům, kteří mají člověka rádi, protože je to člověk.

Velmi lehké dejme tomu se řekne, že les je černý, ale žádný strom v lese není černý, nýbrž je červený a zelený, poněvadž je to obyčejná borovice nebo smrk. Velmi lehké se řekne, že společnost je špatná; ale běžte hledat zásadně špatné lidi. Pokuste se soudit svět bez brutálních generalizací; za chvíli vám nezůstane z vašich zásad ani šňupka. Předpokladem komunismu je umělá nebo úmyslná neznalost světa. Praví-li někdo, že nenávidí Němce, rád by mu řekl, aby šel mezi ně žít; za měsíc bych se ho zeptal, nenávidí-li svou německou bytnou, má-li chuť podřezat germánského prodávče ředkviček nebo zaškrtnit teutonskou babičku, která mu prodává sirky. Jeden z nejnemorálnějších darů lidského ducha je dar generalizace; místo aby shrnuli zkušenosti, hledí je prostě nahradit. V komunistických novinách se nedočtete o světě nic, než že je naskrze mizerný; pro člověka, kterému není omezenost vrcholem poznání, je to trochu málo.

Nenávisť, neznalost, zásadní nedůvěra, to je psychologický svět komunismu; lékařská diagnóza by řekla, že je to patologický negativismus. Stane-li se člověk masou, snad je snáze přístupten této nákaze; ale v privátním životě

s tím nelze vyjít. Postavte se na chvilku vedle žebráka na rohu ulice; všimněte si, kdo z chodců nejspíš vyšpulí z kapsy ten šestáček; jsou to v sedmi případech z desíti lidé, kteří sami se pohybují na mezi chudoby; ostatní tři případy jsou ženské. Z tohoto faktu by komunista pravděpodobně vysoudil, že buržoá má tvrdé srdce; já však z toho vysuzuji něco krásnějšího, totiž že proletář má většinou měkké srdce a je v gruntu nakloněn vlídnosti, lásce a obětavosti. Komunismus se svou třídní nenávistí a vzteklostí chce z tohoto člověka učiniti canaille; takového ponížení si chudý člověk nezasluhuje.

Dnešnímu světu není třeba nenávisti, nýbrž dobré vůle, ochoty, shody a spolupráce; je mu třeba vlídnějšího morálního klimatu; myslím, že by se s trochou obyčejné lásky a srdečnosti daly ještě dělat zázraky. Zastávám se dnešního světa, ne proto, že by to byl svět bohatých, ale protože to je zároveň svět chudých a pak těch prostředních těch drsných mezi žernovy kapitálu a třídního proletariátu, kteří dnes jakž takž udržují a zachraňují největší část lidských hodnot. Neznám celkem oněch deset tisíc bohatých a nemohu je tedy soudit; avšak soudil jsem třídu, jež se nazývá buržoazie, tak, že mi byl vytýkán špinavý pesimism. Říkám to proto, abych měl tím větší právo zastati se do jisté míry těch, k jichž vadám a vinám jistě nejsem slepý. Proletariát nemůže tuto třídu nahradit, ale může do ní vejít. Není proletářské kultury přes všechny programové švindly; není dnes celkem ani národopisné kultury, ani aristokratické kultury, ani náboženské kultury; co zbyvá na kulturních hodnotách, spočívá na houževnaté, konzervativní a přitom silně individualizované vrstvě buržoazní. Kdyby se proletariát hlásil o svůj podíl na této tradici, kdyby řekl: Dobrá, převezmu dnešní svět a budu na něm hospodařit se všemi hodnotami, které v něm jsou, snad bychom si mohli na zkoušku plácnout; ale hne-li se komunismus vpřed nejprv tím, že šmahem odmítá jako nepotřebný brak všecko, čemu říká buržoazní kultura, pak shohem; pak trochu odpovědný člověk začíná bráti v počet, co by se takhle zmařilo.

Už jsem řekl, že skutečná chudoba není instituce, nýbrž neštěstí. Můžete převrátit všechny řády, ale nezabráníte tomu, aby člověk nepotkávalo neštěstí, aby nebyl nemocen, netrpěl hladem a zimou, nepotřeboval pomocné ruky. Dělejte co dělejte, neštěstí ukládá člověku úkol morální a nikoli sociální. Tvrdá je řeč komunismu; nemluví o hodnotách soucitu, ochoty, pomoci a lidské solidarity; praví sebevědomě, že není sentimentální. Ale právě to je mi to nejhorší, že není sentimentální, neboť já jsem sentimentální jako kterákoliv služka, jako každý hlupák, jako každý slušný člověk; jen rošťák a demagog není sentimentální. Bez sentimentálních důvodů nepodař bližnímu sklenici vody; rozumové důvody té nepřivedou ani k tomu, abys pomohl na nohy člověku, který sklouzl.

Pak je tu otázka násilí. Nejsem stará panna, abych se křížoval při slově „násilí“; přiznám se, že bych někdy s chutí natloukl člověku, který říká špatné důvody nebo lže; pohřichu to nejde, protože buď jsem já slabý na něj,

nebo on je příliš slabý, než aby se mohl bránit. Jak vidíte, nejsem zrovna statečný; ale kdyby měšťáci začali provolávat, že půjdou vyvraždit chudé lidi, sebral bych se jistě a běžel bych pomoci chudým lidem. Slušný člověk nemůže být s tím, kdo vyhrožuje; i boj je fair play, a agitátor, který kričí po ozbrojení proletariátu, aniž by se stejně horlivě přimlouval za povinné ozbrojení měšťáků od hokynáře po bankovního ředitele, rozvrací lidskou společnost nikoli násilím, nýbrž porušováním přirozené a prosté čestnosti.

Říká se mi „relativista“ pro zvláštní a patrně dosti těžkou intelektuální vinu, že se snažím všemu porozumět; páram se ve všech naukách a ve všech literaturách až po černošské povídačky a objevuji s mystickou radostí, že při troše trpělivosti a prostoty se lze jakž takž srozumět se všemi lidmi jakékoliv kůže nebo víry. Je tu patrně jakási společná lidská logika a zásoba společných lidských hodnot, jako je láska, humor, chuť k jídlu, optimismus a mnohé jiné věci, bez kterých se nedá žít. A tu mne někdy jímá hrůza, že se nemohu srozumět s komunismem. Chápu jeho ideály, ale nemohu pochopit jeho metodu. Někdy mi je, jako by mluvil cizí řečí a jako by jeho myšlení podléhalo jiným zákonům. Věř-li jeden národ, že se mají lidé navzájem snášet, a jiný, že se mají navzájem sníst, je to diference sice velmi malebná, ale nikoli naprosto zásadní; avšak věří-li komunismus, že zastřelit člověka odzadu není zločin, pak je tu něco, čemu nemohu rozumět, třeba se mi to říká po česku; mám hrozný dojem chaosu a skutečnou úzkost, že takhle se nikdy nesmluvíme.

Věřím až podnes, že je jistých mravních a rozumových pět švestek, po nichž člověk poznává člověka. Metoda komunismu je široce založený pokus o mezinárodní nedorozumění; je to pokus roztržít lidský svět na kusy, které k sobě nepatří a nemají si co říci. Co je dobré na jedné straně, nemůže a nesmí být dobré na druhé straně; jako by nebyli tedy i tam lidé fyziologicky a morálně titíž. Pošlete na mne nejortodoxnějšího komunistu; neskoli-li mne na místě, doufám, že se s ním osobně shodnu ve spoustě věcí, pokud se ovšem netýkají komunismu. Avšak komunismus se zásadně neshodne s těmi druhými ani v tom, co se netýká komunismu; mluve s ním o funkci sleziny a on řekne, že je to měšťácká věda; podobně existuje měšťácká poezie, měšťácký romantism, měšťácká humanita a tak dále. Síla přesvědčení, jakou najdete u komunistů v každé maličkosti, je téměř nadlidská: ne proto, že by to přesvědčení bylo tak povznášející, nýbrž proto, že se jim posléze nepřejí. Nebo snad to není síla přesvědčení, nýbrž rituální předpis nebo koneckonců řemeslo.

Ale čeho je mi zvláště líto, jsou právě proletáři, kteří jsou takto přímo vyřiznutí z ostatního vzdělaného světa, aniž by se jim to nahradilo něčím jiným než luznou vyhlídkou na rozkoše revoluce. Komunismus uzavírá kordon mezi nimi a světem; a jste to vy, komunisté intelektuálové, kdo stojíte s pestře pomalovanými štíty mezi nimi a vším tím, co je připraveno pro ně jako podíl pro nově při-

chozí. Ale ještě je místo pro holubici míru, ne-li mezi vámi, tedy nad vašimi hlavami nebo přímo shůry.

Je mi lehčeji, když jsem řekl aspoň tolik, třebaže to není vše; je mi, jako bych se vyzpovídal. Nestojím v žádném houfu a moje pře s komunismem není pře zásad, nýbrž osobního svědomí. A kdybych se mohl přít se svědomím a nikoli se zásadami, věřím, že by nebylo nemožno aspoň si rozumět, a už to by bylo mnoho.

Článek z týdeníku Přítomnost z konce roku 1924

ZAUJAL VÁS ČASOPIS TERRA LIBERA?

Rádi byste jej dostávali pravidelně každý měsíc?
K tomu stačí si pouze zajistit členství v

Klubu přátel liberálních myšlenek

které skýtá i další výhody.

Tento klub vám nabízí tři typy členství:

Bronzové členství

lze na jeden rok získat poskytnutím
daru ve výši minimálně

500 Kč

ve prospěch LI. Bronzoví členové získají zaslání měsíčníku TERRA LIBERA v elektronické podobě a slevu 20 % na veškeré publikace a reklamní předměty LI.

Stříbrné členství

lze na jeden rok získat poskytnutím
daru ve výši minimálně

1000 Kč

ve prospěch LI. Stříbrní členové získají zaslání měsíčníku TERRA LIBERA v tištěné podobě a slevu 30 % na veškeré publikace a reklamní předměty LI.

Zlaté členství

lze na jeden rok získat poskytnutím
daru ve výši minimálně

10000 Kč

ve prospěch LI. Zlatí členové získají zaslání měsíčníku TERRA LIBERA v tištěné podobě, slevu 30 % na reklamní předměty LI, veškeré publikace LI v daném roce zdarma a VIP místa na akcích pořádaných LI.

A jak se stát členem

Klubu přátel liberálních myšlenek?

K registraci stačí vyplnit registrační formulář na stránkách www.libinst.cz, zaslat jej na adresu lipka@libinst.cz a poukázat zvolenou částku na účet LI (do zprávy pro příjemce prosím uveďte "DAR" a "celé jméno"), případně ji složit hotově v sídle Liberálního institutu ve Spálené ulici. V případě daru převyšujícího 1000 Kč je možné částku odečíst od základu daně z příjmu (více informací na stránkách LI).

On-line archív
TERRA LIBERA
z let 2000 - 2007
dostupný na stránkách

www.libinst.cz